УДК 336.71

Перепьолкіна О.О.,
кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економічної теорії Львівської комерційної академії

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджуються проблеми функціонування банківської системи України в умовах дестабілізації економіки, обґрунтовується необхідність комплексної взаємодії НБУ і банківських установ у вирішенні питань забезпечення ресурсної бази, ступеня капіталізації та рівня ліквідності комерційних банків.
Ключові слова: *банківська система, кредитні операції, кредитна експансія, депозитні кошти.*

The problems of function of Ukrainian bank system under the conditions of destabilization of the economy are researched in the article. The necessity of complex cooperation of NBU and other banks in order to solve the problems of providing resource base of capitalization and liquidity levels of commercial banks are substantiated in the article as well.
Key words: *banking system, credit operations, credit expansion, deposit money.*

Постановка проблеми. Ефективно функціонуюча банківська система забезпечує життєдіяльність економічного організму держави та створює передумови для позитивних тенденцій у господарстві. Стійкість банківської системи зумовлюється ступенем її капіталізації, станом ліквідності, загальним рівнем довіри до неї з боку суб'єктів господарювання та населення. Особливої уваги та підтримки вимагає процес формування міцної банківської системи в умовах макроекономічної нестабільності, коли негативними тенденціями охоплено не лише вітчизняні, а й світові фінансові ринки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми функціонування вітчизняної банківської системи розглядаються у працях Т. Білої, Т. Вахненко, Ж. Довгань, О. Кириченка, В. Міщенка, А. Сомик, С. Шульги, А. Шаповалова та ін. Проте не всі аспекти цієї проблематики достатньо досліджені, тому потребують подальшого вивчення.

© Перепьолкіна О.О., 2009

Мета і завдання дослідження. Основними проявами дестабілізації вітчизняного господарства на сучасному етапі є загальний спад виробництва, в першу чергу промислового, наслідком чого є різке уповільнення темпів економічного зростання; погіршення інвестиційного клімату та відтік іноземного капіталу; розкручування інфляційної спіралі, що відбувається, з одного боку, через надмірно великі видатки держбюджету на забезпечення неадекватних соціальних програм, які (видатки) виглядають особливо дивно на фоні загальноекономічної стагнації, а з іншого – внаслідок різкого зростання цін на енергетичні ресурси, що є невід'ємною складовою собівартості будь-якого виробництва; банкрутство багатьох підприємств, яке призводить до скорочення кількості робочих місць і зростання армії безробітних. Усе зазначене не могло не торкнутися банківської сфери, що в повному обсязі відчула негативні прояви дестабілізаційних процесів. Метою дослідження є визначення основних проблем функціонування банківської системи України в умовах сучасної економічної кризи та пошуку шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Історія розвитку вітчизняної банківської системи налічує лише вісімнадцять років. Законодавчою підставою початку її функціонування був Закон України "Про банки і банківську діяльність", прийнятий Верховною радою у березні 1991 року. Цим законодавчим актом було закладено основи класичної дворівневої банківської системи в Україні. З жовтня 1991 року вітчизняні комерційні банки почали реєструвати в Українській книзі реєстрації банків і станом на кінець грудня 2008 року за даними НБУ кількість банків за реєстром склала 198 установ [1, с. 164].

Вітчизняна банківська система пройшла нелегкий шлях становлення та розвитку, адже цей процес був складовою формування нового господарського організму – економіки незалежної України. Трансформаційний період супроводжувався великою кількістю суб'єктивних помилок і прорахунків, а також низкою об'єктивних проблем і перешкод, що потребували негайного вирішення і подолання. Поступово процес становлення вітчизняної банківської системи набував обертів і характеризувався успішними тенденціями: зростала чисельність українських банків та кількість їх філій, створювалися банки за участю як вітчизняного, так і іноземного капіталу, розширювався спектр банківських послуг, зростали обсяги операцій з іноземною валютою, нарощувалися обсяги кредитних та депозитних операцій, збільшувалась активність банківських установ щодо операцій з цінними паперами та іншими фінансовими активами. Вна-

слідок цього банківська система України стала важливим компонентом розвитку національної ринкової економіки.

Сьогодні вітчизняна банківська система переживає складний етап, спровокований дестабілізаційними процесами. Найбільш гострими і болючими проблемами значної кількості банківських установ є питання неповернення кредитних коштів позичальниками і, як наслідок, неспроможність видачі депозитних вкладів банківськими установами. Кредитний бум, що охопив економіку України в останні роки, відзначився не лише значною сумою накопичених кредитних вимог, а й високими темпами росту банківських кредитів відносно ВВП: у 2006 році приріст банківських кредитів в Україні становив 13% ВВП, у 2007 році – 15% ВВП, тоді як у країнах нових членах ЄС (Чехії, Словаччині, Угорщині, Румунії, Польщі) цей показник не перевищив рівень у 6,2% ВВП, що вдвічі менше за національні результати [2, с. 34].

Серед основних передумов поширення кредитних операцій були стабілізаційні процеси та стійкі темпи зростання вітчизняної економіки попередніх років. Крім того, високий попит на кредитні ресурси був спровокований переконливими темпами розвитку вітчизняного бізнесу і прагненням економічних суб'єктів розширити межі власної підприємницької діяльності, а також зростанням доходів домогосподарств, що дозволило останнім підвищувати особистий рівень добробуту через доступність користування кредитними ресурсами. Обсяги кредитів, наданих комерційними банками, щорічно зростають (табл. 1), найбільшу питому вагу мають кредити, надані нефінансовим корпораціям (сільське господарство, добувна та переробна промисловість, будівництво, торгівля, транспорт, зв'язок, готельно-ресторанний бізнес, операції з нерухомим майном, освіта, охорона здоров'я тощо) та домашнім господарствам.

Найчастіше нефінансові корпорації отримували кредитні ресурси з метою забезпечення поточних потреб, про що свідчить велика питома вага цих коштів (понад 80%) у загальній сумі одержаних кредитів (табл. 2).

Таблиця 1.

Кредити, надані комерційними банками резидентам у розрізі секторів економіки в Україні у 2006–2008 рр. [1, с. 91]

(на кінець періоду, млн. грн.)

Період	2006	2007	2008
Кредити, надані іншим фінансовим корпораціям	2689	5932	9789

питома вага у загальній сумі наданих кредитів, %	1,1	1,4	1,3
у тому числі – страховим корпораціям та недержавним пенсійним фондам	319	550	729
– іншим фінансовим посередникам та допоміжним фінансовим організаціям	2370	5382	9060
Кредити, надані сектору загального державного управління	4	4	12
питома вага у загальній сумі наданих кредитів, %	0,001	0,0009	0,002
Кредити, надані нефінансовим корпораціям	160503	260476	443665
питома вага у загальній сумі наданих кредитів, %	65,445	61	60,5
у тому числі – державним нефінансовим корпораціям	8798	13326	37382
– іншим нефінансовим корпораціям	151705	247150	406283
Кредити, надані іншим секторам економіки	82034	160455	280556
питома вага у загальній сумі наданих кредитів, %	33,5	37,6	38,2
у тому числі – домашнім господарствам	82010	160386	280490
– некомерційним організаціям, що обслуговують домашні господарства	24	69	66
Усього	245230	426867	734022
Темпи зростання, у % до попереднього року	171	174	172

Позитивною тенденцією є поступове скорочення частки кредитів нефінансових корпорацій з метою забезпечення поточної діяльності на користь інвестиційної. Домашні господарства також залучали кредитні ресурси переважно для задоволення поточних потреб, хоча в їх структурі отриманих кредитів значна частка припадає на іпотечне кредитування.

Перевагою кредитної експансії є поштовх до підвищення ділової активності суб’єктів господарювання й зростання платоспроможного попиту населення, проте паралельно виникає тенденція до збільшення ризику діяльності банківських установ через зростаючу ймовірність неповернення кредитних коштів.

Таблиця 2.
Цільове спрямування кредитів, наданих нефінансовим корпораціям та домашнім господарствам в Україні у 2006–2008 рр. [1, с. 99, 107] (на кінець періоду, млн. грн.)

Період	2006		2007		2008	
	обсяг	питома вага,%	обсяг	питома вага,%	обсяг	питома вага,%
Кредити, надані нефінансовим корпораціям	160503	100	260476	100	443665	100
в тому числі – на поточну діяльність	137516	85,7	217271	83,4	359140	81
– іпотечні кредити	10507	6,5	17340	6,7	29785	6,7
– інші кредити в інвестиційну діяльність	12480	7,8	25865	9,9	54740	12,3
Кредити, надані домашнім господарствам	82010	100	160386	100	280490	100
в тому числі – на поточні потреби	55545	67,7	110121	68,7	188833	67,3
– іпотечні кредити	20523	25	46626	29	89615	32
– інші кредити	5943	7,3	3640	2,3	2042	0,7

Обсяги залучених депозитних коштів банківськими установами щорічно зростали. Позитивні тенденції в економіці України попередніх років призвели до появи тимчасово вільних коштів у резидентів, ефективна монетарна політика того періоду забезпечила стабільність гривні та помірні темпи інфляції, динамічний розвиток фінансового сектора і привабливі відсотки за залучення депозитних коштів, що пропонувалися комерційними банками, відродили довіру до банківської системи з боку населення. Найбільшу частину депозитних коштів комерційними банками було залучено від домашніх господарств, пито-

ма вага цих коштів у загальних обсягах залучених депозитів на кінець 2008 року перевищує 60% (табл. 3).

Таблиця 3.
Депозити, залучені комерційними банками від резидентів у розрізі секторів економіки в Україні у 2006–2008 рр. [1, с. 71] (на кінець періоду, млн. грн.)

Період	2006	2007	2008
Депозити, залучені від інших фінансових корпорацій	8741	15343	19305
питома вага у загальній сумі залучених депозитів, %	4,7	5,4	5,3
у тому числі – від страхових корпорацій та недержавних пенсійних фондів	4063	7043	8537
– від інших фінансових посередників та допоміжних фінансових організацій	4679	8300	10768
Депозити, залучені від сектору загального державного управління	1682	4136	2536
питома вага у загальній сумі залучених депозитів, %	0,9	1,5	0,7
у тому числі – від центральних органів державного управління	266	601	615
– від регіональних та місцевих органів державного управління	1417	3536	1921
Депозити, залучені від нефінансових корпорацій	65614	95583	118188
питома вага у загальній сумі залучених депозитів, %	35,3	33,7	32,9
у тому числі – від державних нефінансових корпорацій	6976	9275	12281
– від інших нефінансових корпорацій	58638	86308	105907
Депозити, залучені від інших секторів економіки	109879	168813	219711
питома вага у загальній сумі залучених депозитів, %	59,1	59,4	61,1
у тому числі – від домашніх господарств	108860	167239	217860
– від некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства	1020	1575	1851
Усього	185917	283875	359740
Темпи зростання, у % до попереднього року	138	128,5	126,7

Порівнюючи темпи зростання залишків коштів на кінець періоду за депозитними і кредитними операціями, важко не помітити великий розрив між ними. Рівномірність темпів залучення депозитів і надання кредитів банківською системою є надзвичайно важливим компонентом, що забезпечує її стабільність, стійкість і ефективне функціонування. Негативною тенденцією розвитку вітчизняного банківського сектору є суттєве перевищення темпів зростання обсягів наданих кредитів порівняно із темпами залучення депозитних коштів. Наслідком цього є невідповідність між ресурсною базою вітчизняних комерційних банків і обсягами їх активних операцій, що поряд з іншими важливими чинниками створює загрозу для ефективного функціонування банківської системи України, підвищує ступінь ризику діяльності комерційних банків, робить банківський сектор чутливим до найменших дестабілізаційних проявів як внутрішнього, так і зовнішнього походження.

Результати зазначеної практики господарювання не змусили себе довго чекати і проявились на повну силу восени 2008 року, зробивши свій внесок у поглиблення кризових явищ в економіці. Загальне погіршення економічного стану в державі та стрімка девальвація гривні зробили неможливим повернення кредитних коштів для багатьох позичальників. У листопаді 2008 року суттєво прискорилося зростання заборгованості фінансових корпорацій за простроченими та сумнівними кредитами. За даними НБУ, порівняно із жовтнем, її приріст становив 24,7%, у тому числі в іноземній валюті – 42,6% [1, с. 4].

Разом з тим, зростаюча недовіра з боку вкладників до фінансового стану окремих комерційних банків і банківської системи загалом призвела до значного уповільнення темпів залучення депозитів до 126,7% за результатами 2008 року, порівняно з 152,7% на кінець 2007 року [1, с. 71].

Зростання заборгованості за кредитами у поєднанні з уповільненням темпів залучення депозитів призвело до різкого скорочення ресурсної бази комерційних банків, погіршення їх фінансової стійкості, створило реальну небезпеку банкрутства для багатьох банківських установ.

Намагаючись врятувати вітчизняну банківську систему, Національний банк України вживає чимало заходів для економічного і адміністративного регулювання: використовуючи різні інструменти рефінансування, підтримує ліквідність банківських установ, а також забороняє комерційним банкам видавати гроші з депозитних рахунків, термін сплати за якими не настав. Своєю чергою, банківські установи підвищили процентні

ставки за кредитами, з метою стимулювання попиту на останні, і зробили більш привабливими процентні ставки за депозитами для стимулювання нарощення власної ресурсної бази.

Висновки. Функціонування вітчизняної банківської системи на сучасному етапі характеризується негативними тенденціями. Дослідження її діяльності дозволило зробити висновок, що причини зазначених тенденцій полягають не тільки в зовнішніх чинниках. Значною мірою їх основи було закладено нерозважливою політикою самих комерційних банків, і прояв цих негативних тенденцій у формі погіршення показників фінансового стану вітчизняних банківських установ був лише питанням часу.

Дестабілізація економіки зіграла роль каталізатора, поглибивши руйнівний вплив на банківську систему чинників внутрішнього характеру. Проте варто розуміти, що подолання дисбалансу у кредитних і депозитних операціях – це не єдина складова стійкості вітчизняної банківської системи. Ефективність функціонування українських банків значною мірою також залежить від ступеня їх капіталізації, рівня ліквідності тощо. У межах покращення капіталізації Нацбанком вжито низку заходів щодо підвищення ліцензійних вимог до рівня капіталу при здійсненні окремих банківських операцій, вдосконалення порядку розрахунку регулятивного капіталу з метою максимального його наближення до реальних обсягів. Але успіхи зазначених заходів можливі лише за умов відповідної співпраці з боку самих банківських установ, яким як мінімум слід дотримуватись адекватної політики управління ризиками. Аналогічний комплексний підхід забезпечить регулювання ліквідності банківської системи України: сприятлива політика рефінансування комерційних банків з боку НБУ матиме позитивний ефект з одночасною відмовою банків від спекулятивних операцій з іноземною валютою, що збільшить гривневу ліквідність банківської системи України.

Література

1. Бюлетень Національного банку України. – 2009. – № 2.
2. Вахненко Т. Кредитний бум в Україні // Економіст. – 2008. – № 5. – С. 34-38.
3. www.ukrstat.gov.ua.
4. Рекапіталізація банків вимагає зміни законів? // http://www.epravda.com.ua/news/49e3576e0d957/.